

Бутинець Ф.Ф.,

д.е.н., професор, завідувач кафедри бухгалтерського обліку,
Житомирський державний технологічний університет

Петренко Н.І.,

к.е.н., доцент, професор кафедри бухгалтерського обліку,
Житомирський державний технологічний університет

ПАСИВИ В СИСТЕМІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ: СУТНІСТЬ І СУЧАСНІ АСПЕКТИ

Що слід розуміти під пасивами? В сучасних умовах розвитку економічної системи, дане питання вимагає чіткої відповіді, формулювання якої повинно ґрунтуватися лише на позиціях розвитку облікової науки та господарського права. Дослідженням проблем обліку і контролю пасивів у своїх працях займалися такі визначні вітчизняні та зарубіжні вчені, як: Ф.Ф. Бутинець, С.Л. Коротаєв, Ю.М. Лачінов, І.В. Малишев, М.Ю. Медведєв, П.П. Німчинов, І.В. Орлов, О.М. Петрук, О.І. Пилипенко, В.Я. Соколов, В.В. Сопко, Н.В. Ткачук, К.Ю. Циганков, В.Г. Швець, С.О. Щенков, І.Й. Яремко та ін. В історичному огляді автори розглядають пасиви з багатьох аспектів, але при цьому не дають конкретного визначення предмету дослідження. Аналіз історичного розвитку пасивів зі всією очевидністю сприяв виявленню потреби в організації їх обліку і контролю, чому за радянських часів не приділялась належна увага.

Представники облікової науки пропонують відносити до пасивів капітал, проте однозначного і чіткого визначення сутності даного поняття не існує в жодній країні світу. Капітал – це поняття, яке протягом усього часу свого існування привертає увагу вчених та науковців усіх країн світу. Поняття капіталу є неоднозначним і має багато варіантів свого трактування. Тривалі дискусії з приводу визначення сутності капіталу значно ускладнюють дослідження цієї категорії, що зумовлює потребу в детальному вивченні історичних аспектів її розвитку. З економічної точки зору, капітал – актив, який найчастіше ототожнюється з багатством, грошима, засобами виробництва, майном або ж з одним із факторів виробництва. Тоді як з облікової точки зору, капітал розглядається як пасив, тобто як джерело утворення того активу, який приймають за капітал економісти. До того ж, у ході дослідження виявлено більше дев'яносто видів капіталу, що відразу ж зумовлює потребу у більш глибокому та детальному вивченні проблеми перевантаження понятійно-категоріального апарату. У зв'язку з наявністю такої кількості видів капіталу, дотепер відсутні однозначні підходи щодо визначення об'єктів та предмету бухгалтерського обліку, що ускладнює процес облікового відображення формування та руху пасивів.

Говорячи про пасиви в бухгалтерському обліку, слід визначити особливі, властиві виключно їм ознаки, зумовлені специфікою функціонального щодо призначення складових. Змістовна сторона пасивів визначається правовим режимом призначення та використання активів, суб'єктами прав власності, а також завдяки органам, уповноваженим від імені та на користь власника здійснювати управління пасивами та контроль над ними, визначати можливість формування і використання пасивів, а разом з цим забезпечувати соціальний захист працюючих та інших зовнішніх суб'єктів, обмежуючи при цьому обсяги повноважень та доступ до внутрішньої інформації.

В той же час, існуючі науково-практичні розробки в цій сфері, свідчать про наявність різних підходів щодо розуміння обліково-правової сутності пасивів, що знаходить своє відображення у визначенні їх змістовної частини. Зокрема, серед провідних фахівців в області бухгалтерського обліку немає єдності з приводу трактування сутності пасивів. Вони пропонують розуміти під пасивами джерела фінансування, сукупність боргів і зобов'язань, цільове призначення коштів тощо. Крім того, в науковій літературі зустрічається звужене сприйняття змістовної сторони пасивів – зарахування до наочної частини об'єктів власності. Звичайно даний підхід не позбавлений свого практичного сенсу, за умови його використання стосовно капіталу.

Слід звернути увагу і на те, що в наукових дискусіях висловлюються припущення стосовно можливості віднесення до пасивів і інших форм вираження суспільно-господарських відносин, за умови задоволення під час їх використання, інтересів різних суб'єктів. У зв'язку з цим, достатньо перспективною виглядає точка зору щодо характеристики пасивів як капіталу, розподіленого за ознакою належності конкретному суб'єкту економічних відносин, що дозволяє інтерпретувати вид та форму взаємовідносин, виступати підґрунтям до відображення юридичного боку здійснення таких операцій та забезпечити соціальний захист суб'єктів господарських відносин.

Для вирішення як традиційних, так і відносно нових завдань бухгалтерського обліку пасивів – участь у боротьбі з корупцією, протидія необґрунтованому розподілу прибутку, картельним змовам, ухиленню від сплати податків і т.п., недостатньо слідувати тільки у фарватері МСФЗ. Необхідно реанімувати справжню школу методології бухгалтерського обліку, оскільки вихід із сформованої кризи (у тому числі і в бухгалтерському обліку), перш за все залежить від рівня опори на власні сили. Гасло “Закордон нам допоможе” сьогодні не тільки помилкове, але і шкідливе.

В цілому, на увагу заслуговує тенденція до достатньо активного проведення досліджень різної галузевої спрямованості категорії “пасиви”, що спостерігається останнім часом. Проте їй приділяють увагу переважно правознавці і економісти.

Мало хто з представників бухгалтерської науки і ще менша частка широкої економічної публіки мають уявлення про роль обліку руху пасивів у житті

підприємства. Навпаки, згідно загальному упередженню, фундаментальні облікові дослідження руху пасивів є не настільки цікавими, як інші об'єкти обліку. Вузке розуміння пасивів в бухгалтерському обліку можна подолати, якщо представити їх як систему стосунків, в яких ключову роль відіграють саме відносини з приводу переходу прав власності на активи та суб'єкти їх здійснення. У такому контексті пасиви представлені як суспільна власність, що відрізняє її в правовому режимі від державної власності та зближує з власністю індивідуального члена суспільних відносин. Вважається, що таке розуміння є більш обґрунтованим хоча б якщо виходити з того, що публічний інтерес не завжди співпадає з зацікавленістю органів державної влади і їх посадовими особами.

В ринкових умовах вітчизняні спеціалісти сфери бухгалтерського обліку і контролю прагнуть змінити та наблизити методику облікового відображення фактів господарського життя до відповідної методики західних країн; удосконалити форму і складові бухгалтерського балансу як основного джерела отримання інформації для ухвалення управлінських рішень щодо використання капіталу та пасивів в цілому. До порушення ustalених в світі правил ефективного управління пасивами призводять наступні ситуації, що виникають на підприємстві:

1. Відсутність чіткої мети управління пасивами та чітко розробленого плану дій щодо досягнення поставленої мети.

2. Не завжди правильна організація структури апарату управління направлена на ефективне формування та використання пасивів підприємства.

3. Багатовекторність орієнтації управлінців, яка полягає у розширенні меж поведінки відповідальних працівників, що призводить до нестійких та невідповідних відносин з іншими внутрішніми і зовнішніми суб'єктами економіки, сприяє порушенню необхідних зв'язків, репутації та взаємовигідної співпраці.

4. Відсутність чітко розроблених внутрішніх документів, неузгодженість дій адміністративного персоналу підприємств щодо управління пасивами.

5. Спрямованість власника на захоплення якомога більшої частини активів підприємства, яка призводить до жорсткої і не завжди виваженої конкуренції.

6. Відсутність надійного державного захисту активів власника та необхідних нормативно-правових актів щодо чіткої регламентації здійснення руху пасивів підприємства.

7. Не завжди виважена поведінка керівництва підприємства щодо суб'єктів, з якими воно співпрацює.

Застосування діючих бухгалтерських принципів до обліку руху пасивів є невід'ємною частиною сучасної політики бухгалтерського обліку. Успіхи облікової науки дозволяють серйозно оптимізувати облікову політику і практично всю базову структуру правових питань з обліку пасивів на користь власника та працюючих. Підвищений науковий і практичний інтерес до питань організації обліку і контролю руху пасивів пояснюється їх спрямованістю на забезпечення економічного і соціального розвитку держави, кожного окремо взятого

господарюючого суб'єкта, засновника та працюючих.

До теперішнього часу загальний формат теорії обліку пасивів став, по суті справи, канонічним, що зафіксовано на декількох сторінках численних підручників з обліку. Бухгалтерська наука повинна через систему обліку руху пасивів внести свій посильний вклад в розуміння причин і наслідків бідності. Хоча питання прийняття політики з викорінювання бідності залишається відкритим, облікова наука є основним джерелом надання інформації з соціального захисту працюючих та вироблення пропозицій в цій сфері. Існування бідності, незважаючи на багатство нашої країни і економічне зростання, вважається серйозною соціальною проблемою, для вирішення якої слід прикласти дослідницькі зусилля, особливо з боку бухгалтерів, фінансистів, економістів і соціологів.

УДК 657:004

Денчук П.Н.,
к.е.н., доцент кафедри обліку у виробничій сфері,
Тернопільський національний економічний університет

СИСТЕМА АВТОМАТИЗАЦІЇ ОБЛІКОВИХ ПРОЦЕСІВ НА СУЧАСНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

Реалії сьогодення призвели до активного пошуку способів ефективності бізнес-процесів підприємства. Одну з ключових ролей при цьому відіграє бухгалтерський облік. Інформація, яку він надає покликана задовольняти потреби не тільки зовнішніх користувачів, але і менеджмент самого підприємства. Внаслідок чого в середніх і великих вітчизняних компаніях ведення як фінансового, так і управлінського обліку вже стало нормою.

Для отримання відчутного позитивного результату від інвестування засобів в інформаційні технології (ІТ) необхідне виконання низки умов:

- впроваджувати технологічні інновації потрібно паралельно з управлінськими. За допомогою ІТ можна розробити організаційні моделі бізнес-процесів, які дозволять досягнути стійких конкурентних переваг;
- доцільно виявити в яких саме сферах впровадження ІТ дозволить оптимально підвищити ефективність діяльності підприємства і сконцентруватись, в першу чергу, на них;
- необхідно ретельно розрахувати на протязі якого часу і в якій послідовності інвестувати в ІТ. Облік фактора часу (своєчасність інвестування) дозволить у повному обсязі реалізувати потенціал технологічних інновацій.

Таким чином, обдуманий вибір і впровадження автоматизованих систем управління (АСУ) з врахуванням особливостей компанії дозволить розкрити конкурентні переваги та оптимізувати бізнес-процеси підприємства.